

ترکیه

---

ابوک، کریس،  
ترکیه / کریس ابوک؛ ترجمه مهسا خلیلی؛ تهران: ققنوس،  
۱۳۸۴.  
ISBN 964-311-611-5 ۱۵۲ ص.  
فهرست نویسی براساس اطلاعات فیپا.  
*Turkey* عنوان اصلی:  
۱. ترکیه - ادبیات نوجوانان. ۲. ترکیه. الف. خلیلی، مهسا، ۱۳۵۷  
-، مترجم. ب. عنوان.  
[ج] ۹۵۶/۱ DR۴۱۷/۴/الف  
م ۸۴-۱۹۷۹۷ کتابخانه ملی ایران

---

# ترکیہ

کریس ابوک

ترجمہ مہسا خلیلی



این کتاب ترجمه‌ای است از:

**Turkey**

*Chris Eboch*

Lucent Books, 2003



انتشارات قنوس

تهران، خیابان انقلاب، خیابان شهدای زاندارمیری،

شماره ۱۱۱، تلفن ۴۰ ۸۶ ۴۰ ۶۶

\* \* \*

کریس ابوک

مجموعه ملل امروز

ترکیه

ترجمه مهسا خلیلی

چاپ سوم

۸۰۰ نسخه

۱۳۹۲

چاپ شمشاد

حق چاپ محفوظ است

شابک: ۵-۶۱۱-۳۱۱-۹۶۴

ISBN: 964-311-611-5

[www.qoqnoos.ir](http://www.qoqnoos.ir)

*Printed in Iran*

## فهرست

مقدمه: چهار راه فرهنگ‌ها	۷
۱. محل برخورد قاره‌ها	۱۱
۲. گذرگاه امپراتوری‌ها	۲۹
۳. جمهوری	۵۱
۴. زندگی روزمره	۷۳
۵. هنرها و سرگرمی	۹۱
۶. چالش‌های امروز	۱۱۱
اطلاعاتی در باره ترکیه	۱۳۱
یادداشت‌ها	۱۳۳
گاهشمار	۱۳۷
منابعی برای مطالعه بیشتر	۱۴۱
منابع مورد استفاده	۱۴۳
نمایه	۱۴۷



## مقدمه

### چهار راه فرهنگ‌ها

ترکیه بیش از سه هزار سال محل برخورد فرهنگ‌ها بوده است، گاهی این برخوردها کشمکش‌هایی خشونت‌آمیز برای تصاحب قدرت بوده‌اند، اما سرانجام همین برخوردها موجب پدیدآیی جامعه‌ای متلاطم و متکثر همراه با برخی از شگفت‌انگیزترین جلوه‌های تاریخی و باستان‌شناختی در جهان شدند.

مردم ترکیه کشور خود را «سرزمین تمدن‌ها» می‌نامند. ترکیه در جایی واقع شده که قاره‌های اروپا، آسیا و آفریقا در آن‌جا بیش از هر جای دیگر به هم نزدیکند، به همین سبب ترکیه شاهد امواج پی‌درپی مهاجرت و مهاجران بوده است. این کشور مسیر طبیعی رفت و آمد بازرگانان بود، و به همین علت دسترسی به این کشور برای مهاجران نیز آسان بود. شهرهای ترکیه به ترتیب از سوی ایرانی‌ها، مقدونی‌ها، رومی‌ها، سلجوقی‌ها، مغول‌ها و عثمانی‌ها ویران شدند. دانا فیکارس<sup>۱</sup> و مایکل پلز<sup>۲</sup> نویسندگان کتاب راهنما می‌نویسند: «اگر در مدرسه یاد گرفتیم که تاریخ تقریباً از مصر و هلال خصیب آغاز شده فقط به این سبب است که باستان‌شناسان تصادفاً بررسی‌های خود را ابتدا از این سرزمین‌ها آغاز کرده‌اند. کوه‌ها و دشت‌های آناتولی نیز می‌توانند یکی از مهدهای تمدن به شمار آیند.»<sup>(۱)</sup>

---

1. Dana Facaros

2. Michael Pauls



در قرن شانزدهم ترکیه مرکز یکی از بزرگ‌ترین امپراتوری‌های جهان بود. سلاطین عثمانی فرمانروای سرزمین‌هایی بودند که تا شمال شرقی اروپا، غرب آسیا و شمال آفریقا گسترش داشت. آنان اسلام را برای میلیون‌ها نفر به ارمغان بردند و شیوه شکوهمند زندگی آنان موجب شد تا امپراتوری عثمانی در اروپا بسیار پرصلابت جلوه کند. اما با گذشت زمان امپراتوری عثمانی ضعیف شد و محدوده قلمرو آن کاهش یافت. در آغاز قرن بیستم قدرت‌های اروپایی آماده تسلط بر ترکیه و تجزیه آن بودند.

اما ترک‌ها برنامه‌های دیگری نیز داشتند. مصطفی کمال، دوران‌دیش بزرگ ترکیه، این برنامه‌ها را هدایت می‌کرد. ترکیه خواهان دستیابی به جایگاه واقعی خود در دنیای نوین بود. یک دگرگونی شگرف نیز در این کشور رخ داد. به دنبال این دگرگونی جامعه سنتی و خاورمیانه‌ای ترکیه که یک دیکتاتور بر آن حکومت می‌کرد و قوانین اسلامی در آن اجرا می‌شد

نقاشی متعلق به قرن نوزدهم که تصویر قسطنطنیه را به تصویر می‌کشد. ترکیه دارای تاریخی غنی اما اغلب خشونت‌بار است.



به حکومتی دموکراتیک و سکولار به شیوه غربی تبدیل شد. در طول یک دهه ترکیه کاملاً دگرگون شد، اما متأسفانه ترکیه نتوانست به رشد خود ادامه دهد. دانشگاه‌های ترکیه نمی‌توانستند به اندازه کافی معمار و مهندس تربیت کنند. کشاورزان خرده‌پا زمین‌های خود را فروختند و در جستجوی کار راهی شهرها شدند. فقرا از ثروتمندان بیزار بودند و مسلمانان متعصب از قوانین دولت علیه دین تنفر داشتند. گاهی اعتراض‌ها به شورش می‌انجامید.

## امروز و فردا

در سال‌های اخیر اوضاع کشور ثبات یافته است. ترکیه می‌کوشد تا به کشوری مدرن و برخوردار از اقتصادی قدرتمند تبدیل شود. اما برای جبران عقب‌ماندگی خود نسبت به همسایگان اروپایی هنوز با مشکلات زیادی روبروست.

در مناطق دور افتاده ترکیه شیوه زندگی مردم درست مانند نیاکانشان است. کلبه‌های محقر، گاری‌هایی که با استفاده از اسب حرکت می‌کنند و چوپانان سرگردان هنوز هم در این مناطق دیده می‌شوند. اما شهرهای امروزی نوین دارای ساختمان‌های اداری، آپارتمان‌ها و حومه مجلل هستند. در شهرها جوانان به تحصیل در رشته‌های بازرگانی، پزشکی و مهندسی مشغولند. هنر، موسیقی و ادبیات اغلب آمیزه‌ای از سنت‌های کهن و ابداعات نوین است.

ترکیه کشوری با پیشینه فرهنگی اسلامی و خاورمیانه‌ای است. اما این کشور به اروپا مانند الگوی خود برای پیشرفت اقتصادی نگریسته است. در زندگی امروز ترکیه پیشرفت‌های نوین سیاسی، علمی و اقتصادی بر بنیادهای سنتی فرهنگ و مذهب این کشور غلبه کرده‌اند. بیش‌تر ترک‌ها خواهان پیوستن به دنیای نوین بدون از دست دادن میراث بی‌نظیر خود هستند. اگر ترکیه موفق شود در میان کشورهای جهان به جایگانی قدرتمند دست یابد، می‌تواند موقعیت خود را به عنوان چهار راه، محل برخورد فرهنگ‌ها حفظ کند، تداوم بخشد و مانند پلی فاصله میان کشورها و فرهنگ‌های اروپایی را با کشورها و فرهنگ‌های خاورمیانه از میان بردارد.





## محل برخورد قاره‌ها

جایگاه ترکیه در مرز میان دو قاره چشم‌انداز این کشور را شکل می‌بخشد. قاره پهناور آسیا و قاره اروپا در ترکیه با هم برخورد می‌کنند. قاره سوم، آفریقا، در آن سوی دریای مدیترانه قرار گرفته است. این قاره‌ها در پوسته در حال رانش یا لغزش زمین به صفحه‌ها می‌پیوندند. اگر صفحه‌ای با تکانی ناگهانی جابجا شود، زمین لرزه رخ می‌دهد. وقتی قاره‌ها به یکدیگر فشار وارد می‌کنند، رشته‌کوه‌ها روی زمین شکل می‌گیرد. رشته‌کوه‌های بسیاری که در ترکیه پراکنده‌اند، بر اثر اصطکاک و برخورد این سه قاره بزرگ با یکدیگر پدید آمده‌اند. فعالیت آتشفشان‌ها در شکل‌گیری دیگر کوه‌ها مؤثر است. بر اثر جابجایی صفحه‌ها هسته گداخته زمین به بیرون فوران می‌کند، و به این ترتیب آتشفشان‌ها فعال می‌شوند. جایگاه ترکیه در نقطه برخورد قاره‌ها ویژگی‌های جغرافیایی این کشور را پدید آورده‌اند. ترکیه سرزمینی است که بخش میانی آن مسطح است، رشته‌کوه‌ها پیرامون این بخش واقع شده‌اند و سواحل ناهموار پیرامون کوه‌ها قرار گرفته‌اند.

## موقعیت و مرزها

مرزهای کنونی ترکیه در سال ۱۹۲۳ تثبیت شده‌اند. این کشور تقریباً شبیه مستطیل و مساحت آن حدود ۷۸۰ هزار کیلومتر مربع است. به این ترتیب ترکیه به لحاظ مساحت سی و ششمین کشور جهان محسوب می‌شود و بجز روسیه همه کشورهای اروپایی طول کم‌تری از ترکیه دارند. بیش‌ترین فاصله شرق تا غرب ترکیه تقریباً ۱۶۰۰ کیلومتر و بیش‌ترین فاصله شمال تا جنوب این کشور حدود هشتصد کیلومتر است.



ترکیه را بیش‌تر با عنوان شبه جزیره آناتولی آسیا توصیف می‌کنند، همچنین این کشور با نام آسیای صغیر مشهور است. دریای سیاه در شمال، دریای اژه در غرب و دریای مدیترانه در جنوب این بخش از قاره آسیا واقع شده‌اند. با این‌که دریا از سه جهت ترکیه را دربر گرفته اما این کشور دارای مرز مشترک با هشت کشور دیگر است. ترکیه در قاره آسیا شش همسایه دارد: کشورهای گرجستان، ارمنستان و بخش کوچکی از آذربایجان در شمال شرقی ترکیه و کشورهای خاورمیانه‌ای ایران، عراق و سوریه در جنوب شرقی ترکیه واقع شده‌اند. سه درصد از خاک ترکیه در قاره اروپا قرار دارد، در شبه جزیره بالکان ترکیه با کشورهای یونان و بلغارستان از شمال غربی همسایه است. دریای مرمره این بخش را از شبه جزیره آناتولی جدا می‌کند.

### تراکیه ترکیه

گوشه کوچکی از ترکیه که در قاره اروپا قرار دارد، تراکیه ترکیه [تراکیای

شرقی] نام دارد. این ناحیه دارای تپه‌هایی حاصلخیز و با شیب ملایم است. حدود یک چهارم زمین‌های این ناحیه به کشاورزی اختصاص دارد، در این زمین‌ها محصولاتمانند انگور برای تولید شراب، انجیر، زیتون و خربزه کشت می‌شود. این بخش دارای آب و هوایی ملایم است و دمای هوا به ندرت به پایین‌تر از نقطه یخبندان یا بالاتر از ۳۵ درجه سانتیگراد می‌رسد. این ناحیه مرطوب است و فصل بارش از دسامبر تا مارس ادامه می‌یابد.

مرزهای ترکیه دریای مرمره را کاملاً دربر گرفته‌اند. این دریا تراکیه ترکیه را در اروپا از دیگر بخش‌های ترکیه در آسیا جدا می‌سازد. مرمره کوچک‌ترین دریای جهان نام گرفته و پهنای آن در طولانی‌ترین نقطه ۷۷ کیلومتر است. در هر دو انتها این دریا به تنگه‌هایی محدود می‌شود که فقط ۱/۵ کیلومتر پهنای دارند. تنگه بوسفور دریای مرمره را از شمال به دریای سیاه متصل می‌کند و تنگه داردانل نیز در جنوب این دریا را به دریای اژه متصل می‌کند. این راه هزاران سال مسیر تجاری مهمی بوده و سریع‌ترین راه میان ناحیه مدیترانه و کشورهای شمال دریای سیاه بوده است.

با این‌که تراکیه ترکیه امروز آرام و بی‌سر و صداست، اما این ناحیه شاهد نبردهای فراوانی بوده است که در آن‌ها مردم برای تسلط بر این مسیر تجاری با یکدیگر می‌جنگیده‌اند. تازه‌ترین این جنگ‌ها نبرد گالیپولی<sup>۱</sup> در جریان جنگ جهانی اول است. در این نبرد بریتانیا می‌کوشید تا تراکیه را تصرف کند. با تصرف این ناحیه بریتانیا می‌توانست مسیر دریایی را برای متحد خود، روسیه، باز نگه دارد. صدها هزار سرباز در این نبرد کشته شدند و سرانجام ترکیه پیروز شد. این ناحیه هم اکنون پارک ملی تاریخی شبه جزیره گلیبولو<sup>۲</sup> نام دارد. در این پارک سربازان خارجی و ترک در سی و یک گورستان دفن شده‌اند.

1. Gallipoli

2. Gelibolu

## استانبول

بزرگ‌ترین شهر ترکیه، استانبول، از موقعیت خود در دریای مرمره بهره‌برداری می‌کند. استانبول نیز مانند ترکیه در دو قاره اروپا و آسیا قرار دارد. آب این شهر را به سه ناحیه استامبول، بی‌اوغلو و اسکودار<sup>۱</sup> تقسیم می‌کند. استامبول که قدیمی‌ترین بخش شهر است، در ساحل اروپایی تراکیه قرار دارد. آب از سه جهت این بخش را دربر گرفته است و بنابراین دفاع از این شبه جزیره تپه‌ای به آسانی انجام می‌شده است. استامبول دارای بندرگاهی طبیعی و امن، زمین‌هایی حاصلخیز و آب و هوایی ملایم است.

به همین دلایل استانبول پایتخت سه امپراتوری پیاپی روم، بیزانس و عثمانی بود. بیش از ۱۲۰ امپراتور و سلطان در دوره‌ای نزدیک به هزار و ششصد سال از این شهر بر سرزمین‌های زیر سلطه خود حکومت می‌کردند. این شهر که در اصل بیزانتیوم نام داشت در سال ۳۳۰ پس از میلاد به قسطنطنیه تغییر نام یافت. و پس از سال ۱۴۵۳ میلادی استانبول نامیده شد. ریشه استانبول عبارتی یونانی به معنای «به سوی شهر» است. استانبول هنوز هم صدها اثر تاریخی از جمله موزاییک‌های رومی، کلیساهای بیزانسی و مساجد عثمانی را حفظ کرده است. این آثار تاریخی نشانگر تمدن‌هایی هستند که استانبول را خانه خود نامیده بودند.

این شهر در دوران حکومت امپراتوری عثمانی گسترش یافت و در نزدیکی سواحل ساختمان‌هایی بنا شد. خلیج بلندی، که شاخ طلایی<sup>۲</sup> نام دارد، استامبول را از بی‌اوغلو جدا می‌کند. بی‌اوغلو ناحیه‌ای است که دفاتر، فروشگاه‌ها و حومه شهر را در خود جای داده است. ناحیه سوم یعنی اسکودار، در آن سوی تنگه بوسفور و در ساحل آسیایی قرار گرفته است. در این ناحیه ساختمان‌های جدید و صنایع جای گرفته‌اند. پل‌ها و کشتی‌های حمل مسافر و کالا امروزه این سه ناحیه را با یکدیگر مرتبط می‌کنند. گرچه استانبول دیگر پایتخت ترکیه نیست اما این شهر با حداقل

۱. Stambul, Beyoğlu, Üsküdar: در اصل استانبول فقط به دو بخش اروپایی و آسیایی تقسیم می‌شود و نام بخش آسیایی آن «اسکودار» است. - م.



استانبول واقع در ساحل دریای مرمره بزرگ‌ترین شهر ترکیه است.

هفت میلیون نفر جمعیت، مرکز اقتصادی و اجتماعی ترکیه باقی مانده است.

### حوزه دریای اژه

دریای مرمره، از طریق تنگه داردانل به دریای اژه متصل می‌شود. خط ساحلی دریای اژه ناهموار است و صخره‌های سنگی و خلیج‌های کوچک بسیاری دارد. رودخانه‌ها تأمین‌کننده آب زمین‌های حاصلخیز کشاورزی هستند، که در میان تپه‌های شیب‌دار قرار دارند. گرچه ساحل دریای اژه در قاره آسیا واقع است، اما نخستین بار یونانی‌های اروپایی، پنج هزار سال پیش سکونت در این ساحل را آغاز کردند. بسیاری از روستاها، بقایای معبدها و آمفی‌تئاترهای باستانی را در میان ساختمان‌های جدید حفظ کرده‌اند. در اواسط خط ساحلی به سوی پایین شهر از میر قرار دارد که مرکز اقتصادی، صنعتی و تجاری است. از میر

دومین بندر بزرگ ترکیه است و با حدود سه میلیون نفر جمعیت، سومین مرکز پرجمعیت ترکیه (پس از استانبول و آنکارا) به شمار می‌رود. در جنوب ازمیر، شهر امروزی برگاما<sup>۱</sup> در کنار شهر بندری و باستانی پرگاموم<sup>۲</sup> قرار دارد. پرگاموم در قرن دوم پیش از میلاد در دوران حکومت مقدونی‌ها رونق گرفت. مردم شهر پرگاموم کاغذ روغنی را اختراع کردند که از پوست بز ساخته می‌شد. آنان کتابخانه مشهوری نیز احداث کردند. اما در قرن اول پیش از میلاد مارک آنتونی فرمانروای رومی تمامی کتاب‌های این کتابخانه را، به عنوان نشان عشق خود، به کلئوپاترا ملکه مصر اهدا کرد. دویست هزار دست‌نوشته [این کتابخانه نیز] به کتابخانه اسکندریه مصر منتقل شد، که این کتابخانه بعدها در آتش از میان رفت. امروز جهانگردان بسیاری به ویرانه‌های پرگاموم سفر می‌کنند و در آنجا از تپه‌ای سیصدمتری بالا می‌روند تا از بقایای کاخ‌ها، معابد و بازارها دیدن کنند.

آسکلپیون<sup>۳</sup> یکی دیگر از جاذبه‌های توریستی پرترفدار در دره‌ای واقع در پایین پرگاموم قرار دارد. در این مرکز پزشکی مشهور که در قرن دوم پس از میلاد به اوج شهرت خود رسید، بیماری‌ها را با استفاده از حمام لجن، پرهیز غذایی، موسیقی و مقادیری آب مقدس درمان می‌کردند. لین لوین<sup>۴</sup> در سفرنامه خود می‌نویسد: «ساعت‌های درمان در جستجوی معنی خواب‌های شب پیش سپری می‌شدند؛ بیماران معتقد بودند که خواب‌ها بیانگر دیدار با خدای آسکلپیوس هستند که کلید درمان بیماری‌ها را در دست دارد.»<sup>(۲)</sup>

در جنوب برگاما شهر افسوس<sup>۵</sup> یا افس<sup>۶</sup> به زبان ترکی، قرار دارد. نام این شهر در کتاب مقدس نیز آمده است. یونانی‌ها این شهر را در قرن یازدهم پیش از میلاد ساختند و بعدها رومی‌ها در این شهر ساکن شدند. گفته می‌شود پولس قدیس و یوحنا قدیس در قرن اول پس از میلاد در این شهر به تبلیغ مسیحیت می‌پرداخته‌اند. خیابان‌ها با سنگفرش مرمر به ساختمان‌هایی مانند استادیوم، آمفی‌تئاتر بیست و پنج هزار نفری و یک

1. Bergama

2. Pergamum

3. Asklepion

4. Lynn Levin

5. Ephesus

6. Efes





بسیاری از ویرانه‌های  
ساختمان‌های شهر  
افسوس که شامل  
استادیوم، آمفی‌تئاتر و  
این کتابخانه می‌شود.

کتابخانه می‌رسیدند که به طور ناتمام بازسازی شده بودند. باستان‌شناسان هنوز هم خانه‌های باشکوهی را از دل خاک خارج می‌کنند. بسیاری از این خانه‌ها چندطبقه بوده‌اند و با موزاییک‌های پیچ در پیچ یا دیواره‌نگاره‌های رنگین تزیین شده بودند.

### حوزه دریای مدیترانه

ساحل دریای مدیترانه در ترکیه، از دریای اژه به سوی شرق حرکتی مارپیچی دارد. مارکوپولو سیاح ایتالیایی در قرن سیزدهم به این منطقه سفر کرد. اروپایی‌ها هنوز هم به این ناحیه توریستی مشهور می‌آیند. تفریحگاه‌ها و باشگاه‌های شبانه در کنار سواحل بی‌انتها قرار گرفته‌اند. مکان‌های باستانی و زیبایی طبیعی این منطقه نیز موجب جذب بازدیدکنندگان می‌شوند. در این ناحیه فلامینگوها در کناره رودخانه‌ها آشیانه می‌سازند و لاک‌پشت‌های آبی در ماه مه در سواحل ماسه‌ای

تخمگذاری می‌کنند. این خط ساحلی طولانی و با پیچ‌های ملایم دارای زمستان‌هایی بارانی و ملایم و تابستان‌هایی گرم و طولانی است. در نوارهای حاصلخیز میان کوه‌ها و دریا کشاورزان به کشت زیتون، مرکبات، انجیر، انگور، سبزیجات و پنبه می‌پردازند.

در این ناحیه نقاطی که دورتر از دریا واقع شده‌اند، کوهستانی و پوشیده از درخت هستند. این کوهستان‌ها قرن‌هاست که سنگ مرمر و چوب سدار ساختمان‌سازی را فراهم کرده‌اند. ریزش کوه در سراشیبی‌های تند بسیار معمول است، بنابراین فقط در دره‌ها، تپه‌های کم‌ارتفاع و در امتداد ساحل می‌توان به کشاورزی پرداخت. بیش‌تر مردم نیز در امتداد ساحل زندگی می‌کنند و بیش‌تر با ماهیگیری و صنعت جهانگردی زندگی خود را می‌گذرانند.

### حوزه دریای سیاه

ناحیه دریای سیاه نسبت به سواحل دریای اژه و دریای مدیترانه سردتر و پرباران‌تر است. این ناحیه مرطوب‌ترین بخش ترکیه است و بارش سالانه باران در این ناحیه به ۲۵۰ سانتیمتر می‌رسد. شاید به همین دلیل است که مهاجران عهد باستان و جهانگردان امروزی کم‌تر با این ناحیه آشنا بوده‌اند. هنوز افسانه‌های یونانی این ساحل را با زنان جنگجوی افسانه‌ای که آمازون نام داشتند، هرکول پهلوان و سفر یاسون [جیسون] و آرگونات‌ها مرتبط می‌دانند. تعدادی از شهرهای ساحلی نیز در حاشیه جاده ابریشم، مسیر تجاری باستانی بین چین و روم، واقع شده‌اند. تاجران از جنوای ایتالیا در قرن‌های سیزدهم تا پانزدهم میلادی در این ناحیه ساکن شدند و قلعه‌هایی ساختند که هنوز هم پابرجاست.

گرچه این ساحل دارای بندرگاه‌های طبیعی و مناسب کمی است، اما تعدادی بندر مصنوعی در این ساحل ساخته شده است. امروزه ساحل دریای سیاه دارای چندین بندر تجاری است و مکان مناسبی برای ماهیگیری، قایقرانی و دیگر ورزش‌های آبی است. این دریا زیستگاه ماهی‌هایی مانند ماهی خاویار است و در سرداب‌های کنار ساحل نیز فک‌های دریایی زندگی می‌کنند.

## سفر با شتر



بسیار پیش از اختراع اتومبیل، کاروان‌ها در سراسر خاورمیانه سفر می‌کردند. برخی مسیرهای تجاری هزاران کیلومتر طول داشتند که بیش‌تر این مسیرها از میان صحراهای خشک می‌گذشت. این جاده‌ها برای اسب‌سواران مسیر تا یک متر سنگفرش بود و مسیر افراد پیاده و حیوانات اهلی در هر دو قسمت بدون سنگفرش بود. در این مسیر کاروان‌های تجاری که وسیله حرکتشان شتر و الاغ بود، و بار بسیار حمل می‌کردند، نیروهای نظامی، زائرانی که به زیارت مکان‌های مقدس می‌رفتند و چوپانان و گله‌هایشان، رفت و آمد می‌کردند.

در دوران امپراتوری عثمانی، به ویژه در قرن سیزدهم میلادی سلاطین دستور ساخت اماکن بسیاری برای توقف کاروان‌ها را صادر کردند. فاصله میان دو توقفگاه در مسیرهای تجاری اصلی سی تا چهل کیلومتر، معادل یک روز سفر بود. این ساختمان‌ها که کاروانسرا یا خوان نام داشتند پذیرای مسافران بودند و هر مسافر می‌توانست تا سه روز به صورت رایگان در کاروانسرا اقامت کند. دولت هزینه این هتل‌های ابتدایی را می‌پرداخت و با فراهم کردن مکانی امن برای اقامت شبانه‌گاهی تجار، موجب رشد و پیشرفت تجارت می‌شد.

برخی خوان‌ها ساختمان‌های سنگی ساده‌ای بودند که حیاطی روباز برای نگهداری حیوانات کاروان‌ها داشتند. مسافران در اتاق‌های گرداگرد حیاط اقامت می‌کردند و روی فرش می‌خوابیدند و از زین به عنوان متکا استفاده می‌کردند. آن‌ها می‌توانستند غذای خود را روی اجاق‌های کاروانسرا بپزند.

اما در شهرها مسافران هزینه اقامت خود را می‌پرداختند. آن‌ها در خوان‌های بزرگ‌تر شهرها می‌توانستند اتاق خصوصی داشته باشند. این خوان‌ها دارای سالن‌های سرپوشیده برای نگهداری حیوانات، انبار، یک مسجد، آهنگری، قهوه‌خانه و حمام بودند که مردان در این حمام‌ها می‌توانستند گرد و غبار جاده را از تن خود بشویند. به گفته رافایلا لوییس<sup>۱</sup> نویسنده کتاب زندگی روزمره در ترکیه عثمانی «این خوان‌ها به مسافران عصرانه نیز می‌دادند که معمولاً در سینی چوبی بزرگی ظرف غذایی قرار داشت که با گندم پرک یا جو و گوشت پخته تهیه می‌شد. در این سینی تکه‌های نان و گاهی هم یک شانه عسل بود.» در بیش‌تر شهرها در اطراف خوان یک بازار قرار داشت. در این بازارها در دو طرف کوچه‌های سرپوشیده مغازه‌هایی از جمله زمین‌سازی، شیرینی‌فروشی، جواهرفروشی، خواربارفروشی، سلمانی و قصابی قرار داشتند. خوان علاوه بر این که محلی را برای استراحت در اختیار مسافران می‌گذاشت هر چیز دیگری را که آن‌ها می‌خواستند یا نیاز داشتند برایشان فراهم می‌کرد.

در آن سوی نوار باریک ساحلی رشته کوه‌هایی بلند با شیب تند قرار دارد. این رشته کوه‌ها پوشیده از جنگل‌های انبوه کاج، سپیدار و بلوط است. این کوه‌ها، دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و آبشارهای بسیاری را در خود جای داده است و به همین دلیل، توجه گردشگران ترک، دوستداران ماهیگیری و صید قزل‌آلا، علاقه‌مندان قایقرانی در تندآب‌ها و اسکی‌بازان را به خود جلب کرده است. در دره‌ها و شیب‌های کوه‌های کم‌ارتفاع‌تر، کشاورزان به کشت گیلاس، فندق، چای، تنباکو، گل و ذرت می‌پردازند. کارخانه‌های فولاد و معدن زغال سنگ نیز برای اقتصاد این ناحیه پراهمیت هستند.

### آناتولی مرکزی

رشته کوه‌های فراوان ساحلی ترکیه مانند حلقه‌ای فلات آناتولی مرکزی را دربر گرفته‌اند. شیب فلات به سمت شرق افزایش می‌یابد. در این ناحیه ارتفاع رشته کوه‌ها در کوه ارجییس<sup>۱</sup> به ۴۱۴۰ متر می‌رسد.

بقایای باستان‌شناختی نشان می‌دهند که مردم ده هزار سال پیش در آناتولی مرکزی به ساخت روستاها پرداختند و به این ترتیب این روستاها قدیمی‌ترین ناحیه مسکونی ترکیه هستند. بعدها مسیرهای تجاری از آناتولی گذشت و بنابراین امواج مهاجمان نیز این سرزمین را مورد تاخت و تاز قرار دادند. یونانی‌ها، ایرانی‌ها، رومی‌ها و سربازان جنگ‌های صلیبی از غرب و چادرنشین‌هایی که به زبان ترکی تکلم می‌کردند از آسیای مرکزی به فلات آناتولی آمدند. اما عده کمی از این مردم در فلات آناتولی باقی ماندند و امروزه بیش‌تر این سرزمین وسیع خالی از سکنه است.

در آناتولی مرکزی به ندرت باران می‌بارد و این ناحیه گاهی از خشکسالی‌های شدید آسیب می‌بیند. در این ناحیه زمستان‌ها سرد و طوفانی و تابستان‌ها گرم و خشک است. زمین در این‌جا به رنگ زرد سوخته است که در برخی نواحی از قطعات سبزرنگ زمین جدا

1. Erciyes



قلعه‌ای در بلندترین نقطه پایتخت ترکیه قرار دارد. در قرن‌هایی که از ساخت قلعه می‌گذرد آنکارا به شهری امروزی و شلوغ تبدیل شده است.

شده است. تنوع گونه‌های گیاهی در این ناحیه زیاد نیست. جکی ترهرست میجر<sup>۱</sup> می‌نویسد: «این ناحیه به کلی بدون جنگل است و با این که ناحیه‌ای نیمه خشک است، اما دشت‌های بی‌پایان پوشیده از علف را نیز دربر می‌گیرد. در نزدیکی روستاها و در نقاطی که زمین‌ها آبیاری می‌شوند، گندم و جو مهم‌ترین محصولات کشاورزی به شمار می‌روند. در دشت‌ها که علف‌های آن به دلیل چرای حیوانات بسیار کوتاه است، فقط سپیدار و خار وحشی در کنار محصولات کشاورزی و باغ‌های زیتون می‌رویند.»<sup>(۳)</sup>

در این فلات شهرهای پراکنده‌ای نیز وجود دارد، اما امروز مهم‌ترین شهر در فلات آناتولی، آنکارا پایتخت ترکیه است. این شهر از حداقل سه هزار سال پیش دارای سکنه بوده است. در افسانه‌ها آمده است که آمازون‌ها این شهر را بنا کردند. اما به احتمال بیش‌تر، هیتی‌ها ساکنان این شهر را تشکیل می‌دادند. هیتی‌ها قومی باستانی بودند که از آسیای صغیر

1. Jacky ter Horst Meijer

و خاورمیانه به این سرزمین آمده بودند. آنکارا هنوز هم بخش کوچکی از خیابان‌های باریک و خانه‌های گلی را داراست که در اطراف آن‌ها قلعه‌ای به جای مانده از قرن نهم بر فراز تپه‌ای قرار دارد. آنکارا در سال ۱۹۲۳ پایتخت ترکیه شد و از آن زمان به بعد این شهر امروزی گسترش یافته است. هم اکنون چهار میلیون نفر در آنکارا زندگی می‌کنند. آنکارا شهری پر جنب و جوش با موزه‌های مهم، جشنواره‌های هنر و موسیقی و دانشگاه‌های معتبر است.

### کاپادوکیه<sup>۱</sup>

در مرکز فلات وسیع آناتولی مرکزی سرزمینی سه گوشه قرار گرفته که کاپادوکیه نام دارد. کاپادوکیه به معنای «سرزمین اسب‌های زیبا» است. این نام را بر این سرزمین نهاده‌اند چرا که این ناحیه از بیش از دو هزار سال پیش مرکز پرورش اسب‌های زیبا بوده است. میلیون‌ها سال پیش، آتشفشان‌های فعال لایه‌هایی از گدازه، خاکستر و گل و لای را در زمین‌های اطراف کاپادوکیه به جای گذاشتند، باد و باران موجب فرسایش این سنگ‌های نرم شدند و بر اثر فرسایش، این سنگ‌ها به شکل‌های دیدنی دره‌های تنگ، مخروط‌ها و استوانه‌های بلند با نام «دودکش فرشتگان» درآمدند. رنگ ملایم سنگ‌ها - صورتی، زرد، خاکستری، کرم با سایه‌های قهوه‌ای - بر افسونگری این مناظر می‌افزایند.

چون در این ناحیه بسیار کم درخت می‌روید تا از چوب آن در ساخت بناها استفاده شود، مردم به صورت سنتی خانه‌های خود را در میان سنگ‌های نرم می‌کنند. در این ناحیه صخره‌ها به صورت ساختمان‌های مسکونی درآمده‌اند که معمولاً دارای یک اتاق مستطیل شکل هستند. حتی طویله را نیز در میان سنگ‌ها می‌کنند. با این که این ناحیه هیچ‌گاه جمعیت زیادی را در خود جای نمی‌داده است، اما امروز هزاران خانه خالی غارمانند باقی مانده‌اند، چرا که دیوارهای سنگی قرن‌ها حفظ می‌شوند.

1. Cappadocia

ساکنان محلی از چهارهزار سال پیش آغاز به حفاری شهرهای زیرزمینی کردند تا در برابر مهاجمان از خود بیش‌تر محافظت کنند. بیش از دو‌یست شهر از این نوع شناسایی شده‌اند که حدود چهل شهر از آن‌ها حداقل سه سطح پایین‌تر رفته‌اند. برخی از این شهرها گنجایش بیش از بیست هزار نفر را دارا بودند. در اتاق‌های کوچک و تاریک سوراخ‌هایی برای ورود و خروج هوا وجود داشت. اما نور این اتاق‌ها بسیار کم بود. بنابراین احتمالاً این خانه‌ها مسکن همیشگی مردم نبودند. اما به آن‌ها امکان می‌دادند تا موقتاً از شر مهاجمان در امان باشند. تونل‌ها را با چرخ‌های سنگی بزرگ مسدود می‌کردند.

امروزه جهانگردان بسیاری به این ناحیه سفر می‌کنند و بسیاری از آنان در هتل - غارهایی مجهز به برق و لوله‌کشی آب اقامت می‌کنند. بازدیدکنندگان مبهوت از دیدن تپه‌های سنگی صورتی و قهوه‌ای روشن به دیدن کلیسا - غارهایی می‌روند که در سال‌های ۹۰۰ تا ۱۲۰۰ پس از میلاد هنگامی که این ناحیه پناهگاه تازه مسیحیان بود، ساخته شده‌اند. در قرن چهارم سن باسیل<sup>۱</sup> رسم رهبانی‌گری را گسترش داد. بنا بر باور رهبانی‌گری مردم می‌بایست در گروه‌های کوچک زندگی می‌کردند و زندگی خود را وقف دین و ریاضت می‌کردند. بسیاری از راهب‌ها و راهبه‌ها در طول قرن‌ها در کاپادوکیه گرد هم آمدند و در آن‌جا کلیساها و ساختمان‌های مسکونی را در میان سنگ‌ها حفر کردند. در یک صومعه شش طبقه حدود سیصد راهبه زندگی می‌کردند. حتی در سالن غذاخوری صومعه میز بزرگ و صندلی‌ها را نیز از سنگ تراشیده‌اند. در کلیساها نمادهای مسیحیت و تصاویری از زندگی قدیسان نقاشی شده است. اغلب در کلیساها سن جرج<sup>۲</sup> که در کاپادوکیه متولد شد و قهرمان محلی به شمار می‌رفت، مشغول کشتن اژدها به تصویر کشیده شده است. تنها چند خانه غار هنوز هم مورد استفاده قرار می‌گیرد. در سال ۱۹۵۲ دولت تمامی دهکده زلوه<sup>۳</sup> را به دلیل خطرهای زمین لرزه ناامن اعلام کرد

1. Saint Basil

2. Saint George

3. Zelve

و ساکنان این دهکده را به خانه‌های جدیدتر انتقال داد. امروز بیش‌تر مردم در شهرهای کوچک با امکاناتی مانند آب لوله‌کشی زندگی می‌کنند. اما در بعضی روستاها زنان هنوز نان خود را در تنوره‌های بیرون از خانه می‌پزند و سفالگران هنگامی که به ساخت بشقاب و فنجان برای فروش به جهانگردان می‌پردازند از بسیاری از روش‌های مشابه هیتی‌های باستان استفاده می‌کنند.

### ارتفاعات شرقی

ارتفاعات شرقی ناحیه‌ای کوهستانی است که ارتفاع آن در نزدیکی مرز ایران به ۲۲۰۰ متر می‌رسد. در این ناحیه حدود یکصد قله ارتفاعی بیش از سه هزار متر دارند. ارتفاع بلندترین قله ترکیه که آرازات نام دارد ۵۱۶۵ متر است. (در ترکیه به این کوه «آغری داغی» می‌گویند.) آرازات آتشفشانی خاموش است و به صورت مخروطی شکل نسبت به دشت‌های هموار پیرامونش رو به بالا شیب دارد. مارکوپولو در سفرنامه خود به توصیف این کوه می‌پردازد: «در قلب ارمنستان بزرگ کوه بسیار بلندی قرار دارد که به فنجان شباهت دارد و می‌گویند کشتی نوح در آن‌جا پهلوی گرفته است و از این رو این کوه را کوه کشتی نوح می‌نامند. این کوه به قدری گسترده و مرتفع است که بیش از دو روز طول می‌کشد تا در اطرافش گشتی بزنیم. قله کوه سراسر سال پوشیده از برفی عظیم است و هیچ کس قادر نیست که از آن بالا برود.»<sup>(۴)</sup>

برف‌های کوه آرازات که در بهار آب می‌شود در زمین‌های اطراف به باتلاق‌ها سرازیر می‌شود، اما دولت بسیاری از این نواحی را برای کشاورزی خشک کرده است. تاکنون در کم‌تر از ده درصد از ارتفاعات شرقی کشاورزی انجام می‌شود. تابستان‌ها در این ناحیه ملایم ولی زمستان‌ها بسیار سرد است و دمای هوا به پایین‌تر از بیست درجه سانتیگراد می‌رسد. برف که ارتفاع آن در سال به دوازده متر می‌رسد،





این غار که به شکل کلیسا درآمد، در کاپادوکیه قرار دارد و مربوط به قرون وسطی است. در این دوران این ناحیه پناهگاهی برای تازه مسیحیان بود.

بیشتر زمین‌های این ناحیه را چهار ماه از سال می‌پوشاند. تعداد کمی پیست اسکی از آب و هوای سرد و برف استفاده می‌کنند.

ارتفاعات شرقی در شرق رشته کوه‌هایی واقع است که فلات آناتولی مرکزی را دربر گرفته‌اند. این بخش از ترکیه بیشترین فاصله جغرافیایی و فرهنگی را با اروپای نوین داراست. اکثریت مردم این ناحیه را اقوام کرد تشکیل می‌دهند. کردها چادرنشینان سنتی هستند که در گروه‌های عظیم از خاورمیانه به این ناحیه کوچ کرده‌اند. اسب‌های وحشی در دشت‌های این ناحیه می‌دوند و چوپانان در فلات با سگ‌های بزرگ خود می‌گردند تا از گوسفندان‌شان در برابر گرگ‌ها و خرس‌ها محافظت کنند. بسیاری از مردم هنوز در کلبه‌های محقر زندگی می‌کنند و با گاری‌های اسب‌کش سفر می‌کنند. روستاییان نسبت به شهرنشینان در غرب سنتی‌تر و مذهبی‌تر هستند.

## هلال خصیب

دو رودخانه دجله و فرات از ارتفاعات شرقی ترکیه سرچشمه می‌گیرند و به خلیج فارس می‌ریزند. این دو رودخانه سرزمینی سه گوشه را که تا سوریه و عراق گسترش دارد، دربر می‌گیرند. این سرزمین هلال خصیب [بین‌النهرین] است و «مهد تمدن‌ها» نام گرفته است. بسیاری از فرهنگ‌های پیشرفته باستانی در این سرزمین ظهور کرده‌اند. تمدن سومر در پنج هزار و پانصد سال پیش نخستین تمدن این سرزمین است. مردم از هلال خصیب به آسیا و اروپا رفته‌اند. به گفته فیکاروس و پلز «این منطقه از ترکیه خارج از مرزهای آشنا و شناخته شده قرار دارد. در این سرزمین جغرافیای محض ناپدید می‌شود و افسانه‌ها در کرانه‌های دجله و فرات شکل می‌گیرند... و ارواح تمدن‌های بی‌شمار مرده سر از خواب برمی‌دارند تا تو را از ویرانه‌های پوسیده خود بترسانند.»<sup>(۵)</sup>

بخشی از هلال خصیب که در ترکیه واقع شده، فلاتی با شیب ملایم است که در غرب، شمال و شرق آن کوه‌هایی قرار گرفته‌اند. بسیاری از شهرهای بزرگ و کوچک بر روی [ویرانه‌های] شهرهای باستانی بنا شده‌اند که شاید به دوران هیتی‌ها یعنی ۱۲۰۰ سال پیش از میلاد بازگردند. دو شهر باستانی مرتبط با کتاب مقدس در نزدیکی مرز سوریه واقع شده‌اند. زایران به دیدار از شهر شانلی‌اورفا<sup>۱</sup> می‌روند. ظاهراً ایوب در این شهر زندگی می‌کرده و ابراهیم پیامبر نیز در غاری در همین شهر متولد شده است. مردم محلی معتقدند که باغ عدن که محل زندگی نخستین انسان‌ها بوده است، در این تپه‌های خشک قرار داشته است. گرچه امروزه هلال خصیب خشک‌تر از گذشته است اما بخش‌هایی از آن هنوز هم حاصلخیز است: کشت غلات در این منطقه رایج است و کشاورزان در غرب این منطقه به کشت محصولات چوبی چون زیتون، پسته و انگور برای تهیه شراب می‌پردازند. هم‌اکنون هلال خصیب گرم‌ترین بخش ترکیه است و دمای هوا اغلب در تابستان به ۴۳ درجه سانتیگراد می‌رسد.

1. Sanliurfa

## قبرس شمالی

ناحیه دیگری را نیز باید نام برد که با ترکیه مرتبط است. گرچه هیچ کشور دیگری این ادعا را نپذیرفته، اما ترکیه یک سوم شمالی قبرس را که جزیره‌ای در دریای مدیترانه است، با نام جمهوری ترک قبرس شمالی<sup>۱</sup> به رسمیت می‌شناسد. از ۱۷۵ هزار نفر ساکن این جزیره حدود چهل هزار نفر از ترکیه به قبرس مهاجرت کرده‌اند. بیش‌تر دیگر ساکنان قبرس شمالی را نیز ترک‌های قبرسی (مردمی با نژاد ترک که در قبرس متولد شده‌اند) تشکیل می‌دهند. ترکی زبان رسمی و لیره ترک پول رایج قبرس است.

قبرس تابستان‌هایی گرم و خشک دارد و فصل بارش در این جزیره طولانی است و از اکتبر تا مارس ادامه می‌یابد. رشته کوه سنگی در امتداد ساحل دشت‌های هموار و بی‌درخت را دربر می‌گیرد. مهم‌ترین منبع طبیعی قبرس زمین‌های کشاورزی است و بیش‌تر مردم از راه کشاورزی و دامپروری زندگی خود را می‌گذرانند. واژه Copper (مس) برگرفته از نام جزیره قبرس (Cyprus) است، چرا که این جزیره در دنیای باستان منبع اصلی مس بود. هنوز هم از معادن قبرس مس استخراج می‌شود اما دیگر صنعت مهمی به شمار نمی‌رود.

ترکیه کلاً سرزمینی با تنوع جغرافیایی بسیار است: کوهستان‌های ناهموار، فلات‌های مرتفع، دره‌های حاصلخیز، برونزدهای سنگی لم‌یزرع و سواحل آفتابی همه در این سرزمین یافت می‌شوند. مردم نیز در این سرزمین اثراتی را از خود به صورت ویرانه‌های باستانی، روستاهای کهن و زیبا و شهرهای پر جنب و جوش و امروزی بر جای گذاشته‌اند. قاره‌های آسیا و اروپا در ترکیه با هم برخورد کرده‌اند و موجب پیدایش ویژگی‌های طبیعی این کشور شده‌اند.

1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti





## گذرگاه امپراتوری‌ها

ترکیه به دلیل جایگاهش در میان اروپا و آسیا چهار راه فرهنگ‌ها بوده است. مسافران از هر قاره به ترکیه وارد می‌شدند، برخی از آنان هزاران سال در این سرزمین سکونت کردند و برخی دیگر موجب بروز کشمکش و دگرگونی‌های اجتماعی هزاران ساله شدند. مهاجمان، پناهندگان و مهاجران یکی پس از دیگری از شرق و غرب به این سرزمین آمدند. برخی گروه‌ها تنها مدت کوتاهی در ترکیه ماندند، در حالی که دیگران در ترکیه ماندگار شدند و زبان و فرهنگ خود را بر ساکنان محلی این سرزمین تحمیل کردند. برخی از امپراتوری‌ها صدها سال بر این سرزمین حکومت کردند اما حتی نیرومندترین امپراتوری سرانجام با ورود موج بعدی مهاجمان شکست را پذیرفت. ترکیه به عنوان جایگاه برخورد فرهنگ‌ها پی‌درپی از سوی این امپراتوری‌ها از غرب و شرق تحت تأثیر قرار گرفته است.

### نخستین امپراتوری

مردم از سپیده‌دم تاریخ بشری در ترکیه زندگی کرده‌اند. آغاز سکونت در این سرزمین به ششصد هزار سال گذشته بازمی‌گردد. در دورهٔ دیرینه‌سنگی قبیله‌ها در غارها زندگی می‌کردند، و به شکار و جمع‌آوری غذاهای جنگلی مشغول بودند. در طول دورهٔ نوسنگی از ۸۰۰۰ تا ۵۰۰۰ سال پیش از میلاد مردم در روستاها ساکن شدند. آن‌ها در این دوران در خانه‌های خشت و گلی زندگی می‌کردند و به کاشت غلات و پرورش دام می‌پرداختند. آنان معابد مذهبی می‌ساختند و تصاویر انسان و حیوان را در این معابد نقاشی می‌کردند.

در ۲۰۰۰ پیش از میلاد، قبایل تازه‌ای از شمال و شرق مهاجرت به ترکیه را آغاز کردند. برخی از این قبایل زمام امور را در شهرهای محلی به دست گرفتند و دولت‌شهرهای بزرگی ساختند. نیرومندترین گروه این قبایل هیتی‌ها بودند. آنان امپراتوری‌ای تشکیل دادند که از سال ۱۶۵۰ پیش از میلاد تا سال ۱۲۰۰ پیش از میلاد تداوم داشت. آنان بیش‌تر سرزمینی را که امروز ترکیه نام دارد تصرف کردند و مردم محلی را واداشتند تا زبان و فرهنگ آنان را بپذیرند. هیتی‌ها در آناتولی مرکزی،



اسکندر کبیر که در این نقاشی اثر قرن هفدهم به تصویر کشیده شده در قرن چهارم پیش از میلاد به ترکیه هجوم برد.